

बहुर

३

**श्रीशिवराज्याभिषेकपूर्व
घटनांचा साक्षीदार**

दलवटणे सैन्यतळ

शिवजयंती विशेष

■ भारताच्या इतिहासाची पाने उलगडताना आरमारासह शिस्तबद्ध लष्कर आणि प्रशासकीय यंत्रणेचा सुसंधित वापर करून बलाढ्य हिंदवी साम्राज्य निर्माण करणारे राजे महणून छत्रपती श्रीशिवाजी

महाराजांचे स्थान अप्रेसर आहे. महाराजांचा राज्याभिषेक क्या ऐतिहासिक घटनेला साडेतीनशे वर्षे होताहेत. श्रीशिवराज्याभिषेकपूर्व दिवसात चिपळून येथे महाराजांच्या सैन्याची छावणी पडलेली होती. आपल्या सैनिकांची एकदा पाहणी करावी असे त्यांच्या मनात होते. तेव्हा महिनाभर महाराजांनी चिपळून येथे मुक्काम केला होता. ८ एप्रिल १६७४ रोजी महाराज चिपळूनच्या लष्करी छावणीकडे गेले होते. ११ एप्रिल १६७४ रोजी त्यांनी दलवटणे सैन्यतळाची पाहाणी

केली होती. १८ एप्रिल १६७४ रोजी 'हंबीराराव' मोहिते यांना 'सरसेनापती' पदाची वस्त्रे बहाल केली होती. येथे महाराजांची १० हजारावर फौज होती. महाराजांनी इथल्या रामतीर्थ तलावात स्नान करून श्रीरामेश्वर, श्रीगांधरेश्वर आणि श्रीपरशुराम दर्शन घेतले होते.

याच दलवटणेच्या (हलवरण) रेवेचा माळ भागातील या सैन्याला उद्देश्य ९ मे १६७४ रोजी महाराजांनी लिहिलेलं पत्र हे 'प्रजाहितदक्ष' आदर्श राज्य कसं असावं?' याचं जगातील सर्वोत्तम उदाहरण आहे. एका अर्थाने 'दलवटणे सैन्यतळ' हा श्रीशिवराज्याभिषेक पूर्व घटनांचा साक्षीदार आहे. श्रीशिवराज्याभिषेकाला साडेतीनशे वर्षे होत असताना या दलवटणे सैन्यतळाकडे 'हेरिटेज' अंगाने पाहाण्याची आवश्यकता आहे.

► धीरज वाटेकर

चिपळून, मो.९८०३६०९४८

जावळी जिंकल्यानंतर राजांनी कोकण काबीज करायला मुरुवात करताना १६६६ मध्ये चिपळून येथील गोवठकोटच्या खाडीत वसलेला गैविठार आणि गुहार मध्यांतर गोपाळगड आणि गुहार यांची राज्याभिषेक घोडेबाबाचा घेतला. त्यानंतर महाराजांनी चिपळून येथील दलवटणे येथे घोडेबाबाचा पाणा बसवल्या होत्या. आजही शहरात तक्तालिन हीरीमाळ, पाणा हे शब्द वापरात आहेत. दलवटणे येथील रेवेच्या माझार घोडेबाबाचा पाणा होत्या. या पाणामार्गांची योग्य घोडेबाबाचा यिष्याच्या पाण्याची सोय घोडेबाबाचा एका येथेबाबीत केली जात असे. आजही त्या विहीरीत घोडेबाबाचा पाणा होत्या. या विस्तीर्णवेच्या माळावर सधा पाणाचे कोणतेही अवशेष नाहीत. गेली किंवेक वर्षे 'घोडेबाबाचा पाण्याचा वापर' कोणीही करत नाही. १६६६ रोजी महाराजांची दर्शनावर घोडेबाबाचा दर्शन घेतले. दाभोळाला योग्य अधिकारी, दोन हजार सैन्य, व्यवस्थेसाठी ठेवून महाराज तीन चार दिवसांनी चिपळूनला महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

२४ फेब्रुवारी १६७४ रोजी फैब्रुवार व्रतपात्र गुजर यांना वैरसरण आले. १९ मार्चच्या सुमारास महाराजांच्या चौथ्य पली काशीबाईसाहेब यांचा मृत्यु झाला होता. महाराजांचा राज्याभिषेक जवळ येऊन ठेपला होता. तथापी महाराजांची कार्यव्याप्रता आणि मानसिक ताण जराही कपी झालेला नसावा. श्रीशिवराज्याभिषेकपूर्व दिवसात चिपळून येथे सैन्याची छावणी पडलेली असताना आपल्या सैनिकांची एकदा पाहणी करावी असे राज्यांच्या मनात होते. त्याप्रमाणे ८ एप्रिलला महाराज रायगडाऱ्यांचे चिपळूनला महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी फैब्रुवारी १६७४ रोजी महाराजांनी दर्शन घेतले होते. त्याप्रमाणे ८ एप्रिलला महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७४ रोजी महाराजांनी भगवान श्रीपरशुरामाचे दर्शन घेतले होते.

११ एप्रिल १६७

त्या बड्डा येडा व्हतीन बाबा ,ज्या तुम्हाना कडे कटिंग

कराले येते

देख बर तु तोंड बंद कर , तुच मोठा शाना शे बिगर धर लायेल कैवी आनी गंजेल वस्ताराची त्या कशीबरी कटिंग पुरी केत आनी शेवट करिंग वर चढावाना करता जो इच्छुना मायक कैवी मानव चालाउन, ते इतले भयानक राहे की बस , बड्डा बाले तानाई जायेत आनी इतला जीव जाये की बस सांगाले शबद नै शेतस. जेराम रुहु ते तोताराम बाबा डोकावर

मंडई जमाना बदलना आनी कटिंग दुकाने भी बदलनात. गोन्ठानी जगा टपरीनी लिधी , टपरीनी जगा

कटिंग सलुनी लिधी, बड्ड दुकान आरसासी चकाकी उठने आनी नवनवीन फॅशनना कटिंग पोरे कराले लागानात, अभिमान बच्चनी हिप्पी कट, देवानंदन केसेसा कॉबॉडा, कृषी कुपुरु कुरुया बाले डॅनी फ्रेंच कर दाढी असा परकर तना पोरे कराले लागानात, ज्या दिसिती तपी होणेनी केसेसी कटिंग पोरे कराले लागानात. ज्या कधी तोंडले पावडर लायेत नवी त्या पोरे तोंडले स्तो चोपडीसी त्यावर पावडर लावाले लागानातफेशियल फासीयल कराले लागानात आनी स्वताले अभिमान बच्चन, राजेश खाना ,जिंद्रू, धर्मेंद्र समजाले लागानात .

मंडई हाईच क्रांती बायासा बाबतामा भी व्हयवी आनी व्हयु पालर उघडनात . बायामी कटिंग कराले , अयोवा लावल कराले लागानात. मंडई आते ते लग्रस्मा नवरीना मेकअप कराले खास व्हयु पार्लरबालास्ले भलतीच मागानी -हास , नवरीना बरोबर कलो-यासा भी मेकअप कराना पडस आनी या बड्डा मेकअप ना खर्च लाखो रुप्या पर्यंत चाल्ना जास. पहिले अस काहीच नव्हत , नवरीना मेकअप म्हनजे पावडर आनी लाल चम्पकीन्या टिक्क्याला लायात की नवरी तयार व्हयी जाये . साधासुधा मेकअप ना परकार -हाय. पन जात बड्डी दुनियाच बदली जायेल शे ,लगन्या चाली रिती बदली जायेल तेस.. बड्डा वैसाना खेंगे सुरु शे. आनी आपुन भी मांगे ज्ञावाने नै मन्हीनी लाके खर्च कराले मांगे पुढे देवतस नै.

मंडई हाईच घटना संगाना उद्देश हाऊच शे का , पहिले इतले येडाचाया नव्हतात , साधी राहीनी आनी उच्च विचार माननारा लाके व्हतात , थोडकामा समाधान मियी जाये , पन आते बड्ड वावावर बिघडी जायेस शे , सुखासी खरपूर शेतीस पन मानुसले समाधान मियत नै , आनी त्यानी हाव दरोज वाढी राहिनी, आनी मानुस मानुसकी सोडिसी वागाले लागी जायेल शे..

चापट मारे कशीबरी ती भयानक कटिंग पुरी व्हयवी का तोताराम बाबा एक कोय डोकावर फिराडे , तो ती कोय काब्र फिराडे याना महत्व आजपावोत कोन्जेल कराने नै.

कटिंग करीसी घर उकुा आजोबा कटिंग चेक करे , आनी काही चुक व्हयवी ते परत टटर व्हडीसी तोताराम बाबाना गोन्ठावर बसाडे , दोन चार गावारानी शिया त्या तोताराम बाबाले वरदान फ्हनीसी मन्हा आजोबा दि टाके , तोताराम बाबा परत त्या बिना धार लायेल कैच्या चालाडे आनी आजोबानी इच्छा पुरी करे . कटिंग करीसी घर उनका अंगनमाच थंडगार

महाराजांच्या बाबतीन फारसी लेखक खाँवीखान याने आपल्या 'मुनाखव-उल- तूआ' या प्रथंत त्याच्या धार्मिक धरणाची स्तुती कराताना म्हटले आहे- शिवाजी महाराजांनी आपल्या सैन्यासाठी असा नियमच बनविला होता की, युद्ध मोहिमेत परथर्मिंगच्या धार्मिक स्थळांची लुट करावयाची नाही. लुटीत धर्मग्रंथ होती आल्यास आदपूर्वक परत कावयाचा, शूचूची बायका, मुले हाती आनी तर त्याना मासानारेकी परत होते. सर्वथर्मिंगच्या सामाजिक घेणरे, लोकांने कल्याणासाठारे, व्हयवाची आपल्या राज्यांचे घेणरे सिवाजी महाराजांचे धरणे उद्दारतवादी आणि सहिण्य होते. छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा आज १९ फेब्रुवारी जयंती दिन. त्यानिमित्ताने प्रा. डॉ. संजय ढोडे यांनी लिहिलेला अस्यासूर्य लेख वाचकांसाठी प्रकाशित करीत आहोत... लोककल्याण, सृष्टासन, बालक व महिलांचा सम्बन्ध, समताविधित आणि अत्यंत पारदर्शक व लोकभिसुख कारभार चालवयाची शिकवण छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या आचरणातुन मिळते. त्यांनी स्वतः कधीही जात अथवा धर्मभेद केला नाही. शिवाजी महाराजांचे धर्मिक धोरण

पानी डोकावर टाकिसी आंधोय करनी पडे , आंगमा थंडी भारायी जाये आनी दात कडकड वाजाते लागी जायेत हायी बडी क्रिया पर डोकावर आरसामा चेहरा देखानी मजां ये , मासून संकाढ कस व्हर्डी जास तसाच चेहरा व्हर्डी जाये आनी हाई जादू तोताराम तसाच चेहरा व्हर्डी जाये आनी शेवटचा नारय जस दिखास तस महंगे डोके दिशे , डोकाले मानवाम व्हर्डी जाये तै लावा तरी चाले कास भाग पाडाई इतला केसे नै राहेत डोकावर.

मंडई जमाना बदलना आनी कटिंग दुकाने भी बदलनात. गोन्ठानी जगा टपरीनी लिधी , टपरीनी जगा

कटिंग सलुनी लिधी, बड्ड दुकान आरसासी चकाकी उठने आनी नवनवीन फॅशनना कटिंग पोरे कराले लागानात, अभिमान बच्चनी हिप्पी कट, देवानंदन केसेसा कॉबॉडा, कृषी कुपुरु कुरुया बाले डॅनी फ्रेंच कर दाढी असा परकर तना पोरे कराले लागानात, ज्या दिसिती तपी होणेनी केसेसी कटिंग पोरे कराले लागानात. ज्या कधी तोंडले पावडर लायेत नवी त्या पोरे तोंडले स्तो चोपडीसी त्यावर पावडर लावाले लागानातफेशियल फासीयल कराले लागानात आनी स्वताले अभिमान बच्चन, राजेश खना ,जिंद्रू, धर्मेंद्र समजाले लागानात .

मंडई हाईच क्रांती बायासा बाबतामा भी व्हयवी आनी व्हयु पालर उघडनात . बायामी कटिंग कराले , अयोवा लावल कराले लागानात. मंडई आते ते लग्रस्मा नवरीना मेकअप कराले खास व्हयु पार्लरबालास्ले भलतीच मागानी -हास , नवरीना बरोबर कलो-यासा भी मेकअप कराना पडस आनी या बड्डा मेकअप ना खर्च लाखो रुप्या पर्यंत चाल्ना जास. पहिले अस काहीच नव्हत , नवरीना मेकअप म्हनजे पावडर आनी लाल चम्पकीन्या टिक्क्याला लायात की नवरी तयार व्हयी जाये . साधासुधा मेकअप ना परकार -हाय. पन जात बड्डी दुनियाच बदली जायेल शे ,लगन्या चाली रिती बदली जायेल तेस.. बड्डा वैसाना खेंगे सुरु शे. आनी आपुन भी मांगे ज्ञावाने नै मन्हीनी लाके खर्च कराले मांगे पुढे देवतस नै.

मंडई हाईच घटना संगाना उद्देश हाऊच शे का , पहिले इतले येडाचाया नव्हतात , साधी राहीनी आनी उच्च विचार माननारा लाके व्हतात , थोडकामा समाधान मियी जाये , पन आते बड्ड वावावर बिघडी जायेस शे , सुखासी खरपूर शेतीस पन मानुसले समाधान मियत नै , आनी त्यानी हाव दरोज वाढी राहिनी, आनी मानुस मानुसकी सोडिसी वागाले लागी जायेल शे..

हे सारे मुसलमानच होते. १६७९ साली काढी हैदर नावाचा एक मुसलमान वकील महाराजांनी औरंजेजेकडे तहाची बोलणी करण्याकरिता पाठविला होता. यावरून धार्मिक अथवा राजकीय क्षेत्रात महाराज गुणवत्तेला महत्व देत होते हे स्पष्ट होते. छत्रपती शिवाजी महाराजांचे 'श्रीमंत योगी' व 'जाणारा राजा' या शब्दांत समर्थ रामदासांनी, 'सिपाही बेन्ही' (अदितीय योद्धा) व 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत मुख्यांचा भीमसेन शिवाजी बुहाणांची याने व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत मुख्यांचा भीमसेन सकरेणा कुहाणांची याने व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली. इतिहासकार अं. श. शेजवलकर व जदानाथ सकराय यांनी 'मारठांच्या इतिहासातील सर्वेषांत व्हयवत्तेके' असेही व्हयवत्तेके, तर 'सालेह' (सत्यरुप) या शब्दांत नेहरूंती यांच्याशी इंग्रजांची शिवाजी महाराजांची योद्धी तुलना अलेक्झांडर, हनिबाल, ज्युलियस सीजर यांच्याशी केली.

गांधीजीच्या बापू कृती येथे कांग्रेस कार्यकरणाची गुम बैठक होऊन अंदोलनाचा मसुदा तयार करण्यात आला होता. ब्रिटिशांनी तात्काळ भारत देश भारतीयांच्या हाती सुरुद करून देशाबाहेर चालात नव्हाव. असा ठारव झाला.

स्वातंत्र्य लढऱ्यातील या अणीवाणीच्या प्रसंगी मुंबईच्या गवालिया टॅक मैदानावर भारतीय जनता प्रचंड संखेने उपस्थित होती. लक्षावधी भारतीयांच्या नजरा व्यासपाठाकडे लागल्या होत्या. सारी

चले जाव..!

घटनाच रोमांचकारी होती. भारतातील सर्वच जनतेचे लक्ष या दिव्य दिवसाकडे लागले होते.

